

ІСТОРІЯ МІСТА У *РИШТОВАННІ* СТРУМІНСЬКОГО

Ще зовсім недавно Великий прочанин нашої сучасності Іван Павло II, розмірковуючи про ХХ століття, казав, що комунізм у певному сенсі впав сам. Впав через власні помилки і зловживання. Комунізм, на думку церковного і політичного діяча планетарного масштабу, не зробив справжньої суспільної реформи, хоча став для цілого світу великою пересторогою і викликом. Ця ідеологія зла впала сама через власну іманентну слабкість.

Сучасна Україна належить до суспільства, травмованого довголітнім пануванням тоталітарної системи. Наш соціум уже понад шістнадцять років перебуває на стадії переходу від тоталітарної системи у ще не відоме майбутнє. Маю тверду надію, що в майбутнє демократичне.

Панівна донедавна (в історичному сенсі) система правління була тоталітарною, з суворою цензурою і переслідуванням найменшого вияву іншодумання або плюралізму. Московські окупанти після остаточної ліквідації української державности, особливо впродовж цілого ХХ століття, поборювали не лише політичні вияви української самостійності, а й духово-культурні. На українських теренах проходили кривава і нещадна боротьба з українськими церквами, з традиціями, з українською наукою, літературою і мистецтвом, планове плекання комплексу меншовартості української культури. Дотепер Українська земля вкрита пам'ятками останньої окупаційної влади. Фактично знищено символи політичного характеру, які були б пов'язані з нашою державністю у минулому.

В умовах колоніального існування і властивого цим умовам національного каліцтва, коли нашу націю було здеґрадовано до рівня класу, українці вміли черпати із своєї трагічної історії оптимізм, тому витримали тисячолітню історичну пробу і не зникли на кладовищі історії.

Традиціоналізм і обличчя, повернене до минулого, окреслюють живу історичну дійсність, відгуки на події минулого і тим самим спричиняють постійну актуалізацію національної минувшини.

Історичність людини виражається у властивій їй здатності об'єктивізувати історію. Історії націй, окремих населених пунктів, людських родин та індивідів, об'єктивізовані й зафіксовані письмово, є одним з найважливіших елементів культури – елементом, вирішальним для ідентичності у вимірах часу.

Своєрідним викликом офіційній советській* історичній науці і моральній прострації істориків стала праця М. Струмінського «Історія міста Станіслава». Вже самою постановкою проблеми вона промовляє на захист *станіславівської традиції*, хоча до самих джерел її розвідка, на жаль, не доходила. Прочищення і пробудження джерел – це справа тривалої дослідницької роботи поколінь. Тому-то робота М. Струмінського обросла риштованням і густою павутиною хитросплетінь неспілої і несміливої думки історика Станіслава, так що здалеку «Історія міста Станіслава» постала перед очима сучасників як «*Історія міста у риштованні*».

Саме *риштовання* є символом зусиль усесвіту врятувати духовну спадщину окремо взятого міста. Але з іншого боку й імітацією діяльності духовно вигаслих людей, байдужих на полі культури й релігії. Характерно, що учасники краєзнавчого процесу в нашому місті за советів, а почасти і дотепер, не завжди до кінця розуміли цінності, які шукали, часто сприймали на віру певні історичні й культурні коди, інтуїтивно покладаючись на істину, захovanу в традиції нібито їхніх попередників. А їхні ж попередники були зовсім іншими.

Вчителями тієї традиції ставали автори, чиє не збагнене до кінця життя залишилося нам, нащадкам, як прихований паросток, здатний пробивати каміння. Навіть явно підтримуючи режим, вони обороняли й власну історію, й національну гідність. Такою тривожною загадкою і був М. Струмінський: за невідомим досі іменем станіславівського педагога і архівіатора мерехтіла драматична доля щирого краєзнавця.

Він належав до покоління, яке, стривожене останньою світовою війною, гартоване злиднями, оглушене тотальною ідеологією, раптом прокинулося від падіння страшного ідола Сталіна і кинулося до пробоїни у стіні, де він упав. Однак лише одиниці кинулися її розширювати. З цього і починалися шістдесятники – ті, кому засвітила

*Не плутати з термінами **рада** і **радянський**, вироблених давніми демократичними традиціями в Україні. На означення більшовицьких структур та пізнішої советсько-російської окупації України слід вживати слова **совети** і **советський**. – І. М.

істина і хто вже не хотів зрікатися світла і правди. Вони кинулися долати пагорби за стіною і горби в собі, відкривати й усім доводити закриті від них аксіоми. Вчилися ходити власними ногами, дивитися власними очима і дійти власним розумом. Звідси їхня недовірливість до «батьків», титулованих і заслужених на пристосуванстві, вихованих на філософії вандалізму, манкуртства, примітивізму. То було покоління приречених на класову і збройну війну – замість життя у вигодах.

Уявлення про те, що людина із соцтабору виходить на поле вільного вибору, виявилось ілюзорним. Людина така, якою її зробило життя. Вона може здобути на зусилля **Ad fontes**, щоб повернутися до своїх витоків. Але коли їй немає до чого повертатися, то її навернення до традиції і об'єктивізму – неймовірно складна проблема. Такий, як на мене, текст М. Струмінського – автор у пошуках для себе аксіоми містознавства. Здебільшого він підійнявся до менше чи більше прихованої полеміки з його часом, з офіційними стандартами історичної науки, дуже непевно торкаючись українського національного життя Станіслава, і зовсім не продовжував тих основ, які превалювали в працях краєзнавців його попередників (або принаймні їх не озвучував).

І насамкінець про текст. Як науковий редактор я беззастережно вилучив з рукопису М. Струмінського підрозділ узагальненого характеру. *«Друга світова війна, ліквідація ран, що завдали містові німецькі загарбники та подальші перспективи розвитку радянського Станіслава»*. Цей уривок, на мій погляд, уже давно фактологічно і методологічно застарів, а тому сьогодні не має жодної пізнавальної чи краєзнавчої цінності. До того ж я переконаний, що об'єктивна історія міста в часи останньої світової війни ще чекає свого неупередженого історика.

В авторській передмові вилучені «твердження» про «тяжіння українського народу до єдинокровного російського народу», про «надії на з'єднання з єдиним радянським народом», про «визволення Станіслава Червоною армією у 1939 році». Вважаю, що ці та інші опуси автора слід залишити часом, в якому автор жив і працював.

Сподіваюся, що перша советська краєзнавча розвідка про місто Станіслав (хоча, правильніше, Станіславів), автором якої судилося стати М. Струмінському, буде цікава всім, кому небайдужі погляди дослідників минувшини нашого міста на його історію, етнічну структуру, соціальне і господарське життя.

Для цього слід лише знову і знову перегорнути сторінки нового випуску серії «Моє місто» і переконатися, що в нас позаду так багато спільного – світлого й темного, переможного й трагічного, веселого й сумного – різного, але нашого, свого, рідного. Варто лише пізнати його, зрозуміти людей, які писали саме так, як тоді могли. Або як мислили чи хотіли мислити себе. І не осуджувати їх. Бо прийде час критики і на теперішніх дослідників. А як знатимемо своє минуле, навіть і з гіркотою советського, то цінуватимемо його сучасників, пишатимемося тим, що вони, хай і дуже по-різному, все-таки відважувалися писати про наш Станіславів.

Не сьогодні мудрі придумали: «зрозуміти минуле – побачити майбутнє». Лише зрозумівши наших краєзнавців-попередників – через їхні публікації, спогади, через їхні діла і слова, зафіксовані у хронотопі міської історії, навчимося відділяти зерно від полови й не судитимемо тих, хто щиро хотів дати рідному містові його історію, але програв офіційній партійно-комуністичній науці про минуле, як не прощатимемо тих, для кого рідне місто і мала батьківщина стали розмінною монетою в гонитві за академічними званнями, титулами, нагородами і преміями на шляху задоволення хворобливих амбіцій або надутої величі горе-науковців.

Знаємо, що рукопис М. Струмінського ще задовго до його опублікування багато хто з нині сущих читав, а багато хто – відверто крав з нього авторські думки. Нехай же сьогодні, після виходу цієї книжечки у «світ широкий», зникнуть уявні декорації їхніх праць і відкриється істина. Тоді-то побачимо тих, *хто писав сам* про наше місто, і декого, хто *скористався чужою працею*. А тоді нехай усіх розсудять Господь Бог і люди.

Тож навчимося шанувати великих і малих, відомих і невідомих краєзнавців Станіславова – Станіслава – Івано-Франківська. Пишаймося їхніми перемогами і вчимося на їхніх помилках. Тоді ми твердо почуватимемося в теперішньому містознавстві і впевнено дивитимемося в майбутнє рідного міста, нашого краю і власної держави.

Іван Монолатій